

GOD: ALLES OF NIETS

Serie God anno 2.0

Of je in een kerk komt of niet, wat wij geloven of niet geloven is niet makkelijk te zeggen. Met de vraag of je 'geloofd', die meestal bedoelt te vragen of je in god gelooft, kunnen we elkaar behoorlijk in verwarring brengen en ik weet: menigeen ook hier zal daar absoluut niet zomaar ja op zeggen. Er is in ons geloven veel veranderd. De God boven werd, als het godsbesef niet helemaal verdween, een God van beneden en overal. God werd ook een god die ín ons huist en om met Spinoza te spreken in alle dingen en materie en in heel de natuur en de wetenschap. Of dat altijd een vooruitgang is, zal nog moeten blijken en hopelijk blijft er vóór God met al het bestaande straks samenvalt, iets van het 'boven ons uit' ook bewaard.

De vraag naar het bestaan van God is moeilijk. 'Niet als een tafel' zei mijn hoogleraar filosofie. Van het Reve schijnt eens uitgeroepen te hebben 'Bestaan? Bestaan? Je denkt toch niet dat god behoefte heeft te bestaan?'

Toen een jaar of 10 geleden een predikant zoiets in de titel van zijn (helemaal niet zo gekke) boek zette 'Geloven in een God die niet bestaat' kostte hem dat zo'n beetje de kop. Terwijl de eveneens protestantse en tamelijk beroemde theoloog Miskotte in zijn dagboeken een aangestreepte aantekening bewaarde over schaakgrootmeester Jan Hein Donner (die met vreselijke gevolgen een tragische hersenbloeding kreeg), die zou hebben gezegd: 'ik geloof wél in God, maar ik leerde pas wat geloven is nadat ik ontdekte dat God niet bestond.' Volgens Miskotte het begin van wat geloven echt is: veel meer dan een algemeen religieus gevoel. Een gegrepen zijn door (zoals in het joodse geloof) de Naam, maar dan wel de éne Naam. Midden in een wereld vol goden, afgoden en (bij)geloof, waar hij ook het geloven binnen kerken bij rekende.

Maar wat als je god nooit tegenkomt in het nu, als niet voor even het licht doorbreekt in je leven. Of je je geborgen voelt in de nabijheid van het onnoembare dat je voelde als kind in het gras. Of in een gebed, als we dat nog kunnen. Dat Teresa van Avila beschouwde als een intiem spreken met een vriend. Wist u dat 9 op de 10 jongeren bidt? 's Avonds in bed of onderweg op de fiets. Maar je moet je wel realiseren, zei Teresa van Avila, dat die vriend anders is dan jij. Onzienlijk en verborgen, maar ook groter. In de zin dat jij een breekbaar mens bent, beperkt in al je vermogens. Spreek je daarom niet alleen zélf uit in je gebed, maar láát je ook aanspreken - zo zei ze dat.

Het doet ons mensen goed af te dalen in de stilte. Meer dan ooit. Voorbij de woorden te gaan die zo tekort schieten. Het zonder waarom, het schijnbaar nutteloze zoals we van Meister Eckehart leerden. Die overigens ook wist: hoe wij niet anders kunnen dan aan God eigenschappen toeschrijven, die we het volgende moment weer moeten corrigeren, omdat het toch weer anders is. Een soort Kuitert in de middeleeuwen die zich toen al realiseerde, dat alles wat we zeggen van ons mensen komt. We kunnen zeggen dat God liefde is, maar soms staan we ook met lege handen bij die God. Die alles is en tegelijk niets.

Kunnen we er dan niet beter mee ophouden? Velen zeggen dat. In deze wereld waarin we alles naar onze hand zetten en namen geven en definities – 'maar nergens is meer heilige grond', dichtte Rilke. En 'vogels fluiten nu eenmaal meer dan volgens Darwin verantwoord is' - gelukkig maar, zei een ander. In onze gemeente is het meest gehoorde godswoord waarschijnlijk 'kome wat komt', zoals ze vroeger zeiden 'die is, die was en die komen zal. En Abel Herzberg dichtte: "Zoals er mensen zijn die zingen niet omdat zij willen maar omdat een stem in hen oprijst, zo zijn er ook mensen die geloven, niet uit angst en niet uit hoop op beloning, maar omdat zij krachtens hun wezen niet anders kunnen". De vraag is dan natuurlijk : hoort GóD daar per se bij? Voor velen niet. Al is dat woord inclusief alle discussie en poëzie, al eeuwen narigheid gebracht maar ook zoveel moois, mij ook zo dierbaar. Wat een gemis zou het zijn als dat allemaal wegviel. Dat nooit passende - onze kaders voorbij.

'Moet ik dan toch met je meegaan', zei God tegen Mozes, toen die zijn hart liet spreken? 'Maar mijn aangezicht kun je niet zien'. Ik blijf de verborgene, aan wie je je alleen maar toevertrouwen kan, zonder te weten waarheen de weg leiden zal. (...)

Of zou het helpen aan de andere kant te beginnen: wat geloof je wel? Want is het eigenlijk wel waar dat we zo weinig geloven? De banken, de olie, het grote gelijk, het gas, de digitale god niet te vergeten, al die gouden kalveren anno nu, Amerika dat het weer beter weet en Iran dat weer reageert. "Ik geloof in mezelf", zei de man achter de bar. Alsof dát zo makkelijk is, maar ik doe mijn best.

Dan heb ik het nodig me hier te bezinnen. Me te schaven aan de Bijbelse tegendraadsheid om tegen de afgoden van onze wereld de god van bevrijding te zoeken. Die ene, die uitleidt uit de dictatuur en het onrecht en mijn eigen roestige leven, ook al weet ik nog niet waarheen. Die bestaat? Nou in elk geval in de verbeelding van mensen. Een God alsof, waarvan je in elk geval in de liturgie kunt zingen alsof het er allemaal was. Verbeelding en daarbovenuit – want als mensen zich weer teveel verbeelden is het ook niet goed. Daar gaat het steeds over: je teveel verbeelden of te weinig. Een god waar je stil bij kunt vallen en soms weer zingen, naar verlangen en misschien maar niet teveel over zeggen, maar doen. En die er soms ook gewoon niet is. Al is ook de ervaring van afwezigheid soms een vindplaats, omdat wat niet is altijd verlangen doet naar wat zou kunnen zijn.

Persoonlijk denk ik dat er geen geloof mogelijk is zonder te zeggen wat je niet kunt geloven of niet geloven wilt. Het is in de lijn van Jezus, die zeer kritisch was op wat mensen voor waar hielden. De tempel, de kerk, de instituties, de geestelijkheid, die in alle eeuwen zichzelf heel wat wijsmaakten. Etty Hillesum schreef erover, midden in de oorlog. Hoeveel bedrog er in godsdienst schuilen kan. Hoeveel dat te denken geeft. Terwijl de Schrift toch zegt god lief te hebben met heel je hart en ziel, maar vooral ook je verstand!

Grote filosofen zowel als theologen hebben gedacht over wat er met onze zekerheden gebeurt in de loop van ons leven. De waarheden waarmee we opgroeiden, de beelden die we van onze ouders hebben, je vader, je moeder, van wat goed of niet goed is, of wat hoort – alles verandert. Niet alleen over religieuze begrippen, nee over alles waarmee we opgroeien ga je later vragen stellen, word je kritisch en vind je je eigen overtuiging. De zin en de onzin van de dingen, de wereld, jezelf, de liefde, of wat goed is – je kunt er je leven lang mee bezig zijn en er vinden heel wat beeldenstormen plaats. En soms, heel veel later vind je iets terug van je eerste vertrouwen van wat toch goed was. 'Zoekgeraakt hervonden, vervreemd hereigend'. Je gelooft allang niet meer als vroeger maar toch kan er ook iets bewaard blijven.

Geloven dat pas begint als je eerst gezegd hebt wat je niet gelooft: misschien is dat wel waar. Als je eerst gezegd hebt dat taal maar mensentaal is. En waar we zwijgen ontstaat dan misschien weer ruimte. Wie gezegd heeft god is overal kan dan ook weer aanvullen: maar voor mij niet in geweld of onrecht. Misschien moet wie aan geloven iets wil winnen, ook durven verliezen.

Waar geloof jij dan in? Wie verliefd is, gelooft toch een beetje in de liefde. Wie onrecht proeft toch een beetje in gerechtigheid. En wie de stilte zoekt in het ongehoorde. Moet je dat God noemen? Het zal voor elk van ons anders zijn. Ik weet wél, dat als we hier brood en wijn delen ik soms wil zeggen: kom allemaal maar. Of je gelooft of niet. Dat mag klinken alsof we er hier maar een potje van maken, maar waar het mij om gaat is dat het niet mag blijven hangen op een woord. Want brood en wijn is juist wat onze woorden voorbij gaat, het gebaar waarin we leren delen, wat echter al eeuwen ook het gebaar is van het verborgene, waar onze begrippen bij stil vallen. Waar jouw ongeloof misschien dichterbij het geloof van een ander staat dan je denkt en andersom. Omdat we allemaal weten dat er soms meer is tussen de woorden dan het precieze woord uitdrukken kan, in de witruimte, wat bestaat en niet bestaat en daar voorbij.

Ik kreeg een nieuwjaarswens. Zo'n mini-filmpje via WhatsApp dat me soms teveel tijd kost, maar deze was schitterend. Waar over het water licht vooruitsnelde om in de verte met een lichte knal open te springen: in echte bloemen. Ik zag een levensgrote roos, een dahlia, irissen, lelies en fluitenkruid. Mijn eerste gedachte was: zal ik de burgemeester schrijven dat ik zulk vuurwerk ook wel zou willen volgend jaar. De tweede: wat een Kunstenaar met ene grote K die dit zo prachtig maakte, de schepping!, een godsbeeld! Dat dacht ik echt. En de derde: waarom God, maar hoe zeg ik het anders? Vogels zingen meer dan volgens Darwin verantwoord is.

Juut Meijer

We lazten: Exodus 33: 12vv

en van Etty Hillesum: *Het verstoorde leven*, pp 66:

“1941 zondagochtend half 11

Er is toch nog niet genoeg ruimte in me voor de vele tegenstrijdigheden in mezelf en in dit leven een plaats in te ruimen. Op het moment dat ik het ene aanvaard word ik het andere weer ontrouw. Vrijdagavond dialoog over Christus en de joden. Twee levensbeschouwingen, scherp omlind, schitterend gedocumenteerd, afgerond, met hartstocht en agressiviteit verdedigd. Toch bij mij altijd weer dat gevoel dat er in iedere bewust verdedigde levensbeschouwing bedrog sluipt. Dat er steeds weer wordt verkracht ten koste van 'de waarheid'. En toch moet ik er en wil ik er zelf wel naar streven, naar een stuk eigen omheind, hartstochtelijk verdedigd terrein. En dan toch weer het gevoel het leven tekort te doen. Maar ook angst anders in de chaos te verzinken.

Hoe dan ook: na dat debat ging ik met een pittig en zeer 'angereg't gevoel naar huis. Maar altijd weer bij mij een reactie van: is het eigenlijk niet allemaal onzin? Waarom maken de mensen zich zo belachelijk druk? Maken ze zich niet iets wijs? Dit schemert toch altijd op de achtergrond. “

Juut Meijer is te bereiken via 'Juutmeijer@dominicusamsterdam.nl'